

Matuszewski, Adam

"Bogdan Suchodolski. Pedagog,
humanista, uczyony", pod red. Agnieszki
Stopińskiej-Pająk, Katowice 1998 :
[recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 46/1, 148-154

2001

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bogumile Lindem (1839) i Wacławie Aleksandrze Maciejowskim (1856). Szczegółowe informacje o tych uczonych i ich powiązaniach z Akademią w Petersburgu znajdują się w pracach Jerzego Rózewicza, zwłaszcza w monografii: *Polsko-rosyjskie powiązania naukowe (1725–1918)* (Wrocław 1984). Nieścisłości dotyczących funkcjonowania w Warszawie uczelni wyższej (pominięcie Szkoły Głównej, a uwzględnienie Imperatorskiego Uniwersytetu Warszawskiego powstałego na jej gruzach w 1869 r., s. 153) autorka uniknęłaby wykorzystując opracowanie dziejów warszawskiej uczelni pod redakcją Stefana Kieniewicza *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1807–1915* (Warszawa 1981).

Kończąc, należy stwierdzić, że monografia dziejów Cesarskiej Akademii Nauk w Petersburgu stanowi ważne opracowanie oparte na bogatej kwerendzie źródłowej. Jedynym poważnym zastrzeżeniem do tej pracy jest zbyt skąpe uwagi autorki na tym co działo się w Petersburgu, a pominięcie milczeniem tej strony działalności Akademii, która skupiała wokół siebie uczonych z różnych części imperium, niejednokrotnie przedstawiciele różnych narodowości. Rosyjska nauka tego okresu tworzona była bowiem nie tylko przez uczonych rosyjskich, ale także niemieckich, zaś członkowie korespondenci Akademii stanowili już wielobarwną mieszankę narodowościową, odzwierciedlającą do pewnego stopnia nie tylko wieloetniczną strukturę ludnościową ówczesnej Rosji, ale także jej europejskie sympatie na arenie międzynarodowej.

Leszek Zasztowt
(Warszawa)

Bogdan Suchodolski. Pedagog, humanista, uczony. Pod redakcją Agnieszki Stopińskiej-Pająk. Katowice 1998 Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 104 s. 4 k. tabl. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Nr 1747.

Książka jest zbiorem referatów wygłoszonych podczas ogólnopolskiej sesji poświęconej spuściznie naukowej Bogdana Suchodolskiego, która odbyła się 10 kwietnia 1997 r. na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach z okazji odsłonięcia pamiątkowej tablicy oraz nadania czytelni Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego imienia Profesora.

W pierwszym artykule, zatytułowanym *Mądrość jako oferta czwartej pedagogiki Pierwszego Pedagoga*, Zbigniew Kwieciński nawiązał do książki Suchodolskiego *Trzy pedagogiki*¹, w której charakteryzując trzy główne nurty pedagogiki światowej, a mianowicie: pedagogikę osobowości, czyli urabiania umysłu i kształtowania cnót, opartą na etosie posłuszeństwa, pedagogikę przygotowania

do życia, uwzględniającą możliwości jednostki i potrzeby rynku, opartą na etosie adaptacji oraz pedagogikę powszechnego kształcenia, sformułował zarys swojej czwartej pedagogiki, wyrabiającej poczucie odpowiedzialności zarówno za lokalną, jak i za globalną społeczność ludzką. Kwieciński wskazał także na wpływ teorii pedagogicznych Suchodolskiego na takich wybitnych zachodnioeuropejskich pedagogów, jak Michel Crozier, Charles Handy, Ivan Iliich, Zygmunt Bauman. Wspomniał również o projekcie założenia w Toruniu eksperymentalnej szkoły opartej na założeniach pedagogicznych Suchodolskiego. W dalszej części artykułu Kwieciński zastanawia się co dla nas wynika z pedagogiki Suchodolskiego oraz jak kształcić ludzi mądrych, czyli takich, którzy łączyliby w sobie zdolność do przetwarzania i stosowania wiedzy z odwagą i twórczym rozwiązywaniem nowych problemów oraz rozumowaniem poszukującym sensu połączonym z metarefleksją, czyli skłonnością do zastanawiania się nad własnym myśleniem. Autor podkreślił, że taką mądrość można budować jedynie w oparciu o szeroką wiedzę humanistyczną.

W kolejnym artykule, zatytułowanym *Wychowanie dla alternatywnej przyszłości. (Strategia legendy i wizji)*, Irena Wojnar podkreśla, że Suchodolski został przez UNESCO zaliczony do 100 najznakomitszych myślicieli wszechczasów, którzy zajmowali się wychowaniem. W dalszej części swojego artykułu autorka charakteryzuje rozwój zainteresowań i poglądów pedagogicznych Suchodolskiego. Zaznacza, iż „pedagogika Profesora, zarysowana jeszcze w latach międzywojennych, wywodziła się z przekonania o podstawowym zakorzenieniu wychowania zarówno w tradycji kultury, narodowej i ogólnoludzkiej, jak i w wielkich ideach czy ideałach apelujących do ludzkich możliwości twórczych spełnianych przez sublimujące uczestnictwo w kształtowaniu aktualnego życia“. Autorka podkreśla, iż w okresie wojny Profesor stanął w obronie podstawowych wartości tej kultury, pisząc swoje studium *Skąd i dokąd idziemy*². Przypomina także, iż Suchodolski był jednym z członków założycieli, którzy w 1945 r. podpisali w Londynie akt założycielski UNESCO, otwierający drogę do realizacji powszechnego pokoju, współdziałania i poszanowania praw człowieka. Dalej autorka omawia kolejne wydania książki Suchodolskiego *Wychowanie dla przyszłości*³. Zaznacza, iż już w pierwszym wydaniu Profesor wyraźnie podkreślił, że wychowanie powinno mieć na celu adaptowanie wychowanka do szybkich przemian cywilizacyjnych, w dalszych natomiast wydaniach coraz wyraźniej zwracał uwagę na związek między kształtowaniem człowieka na miarę cywilizacji nowoczesnej i kształtowaniem nowoczesnej cywilizacji na miarę człowieka. Autorka zaznacza jednakże, że w późniejszych latach rozczarowania Profesora odnośnie kierunku rozwoju cywilizacji europejskiej sprawiły, iż coraz mocniej zaczął on akcentować, że wychowanie powinno mieć na celu nie tyle adaptowanie wychowanka do przemian cywilizacyjnych (jak to podkreślał na początku), co raczej przygotowywać go do ochrony i rekonstrukcji cywilizacji, do

umiejętnego kierowania jej dalszym rozwojem oraz uczyć jak żyć w świecie chaosu, zagrożeń, krzywd i niesprawiedliwości.

W kolejnym artykule, zatytułowanym *Profesora Bogdana Suchodolskiego idee edukacji alternatywnej i humanistycznej oraz naprawy świata*, Zygmunt Łomny zauważa, iż w koncepcji Profesora Suchodolskiego wychowanie nie powinno być zabiegiem stosowanym wyłącznie do młodzieży, ale powinno rozciągać się na całe ludzkie życie. Przypomnijmy, że podobnie sprawy wychowania ujmował w XVII w. Jan Amos Komeński. Dalej Łomny odnotowuje, iż według Suchodolskiego wychowanie powinno odbywać się poprzez naukę, sztukę, technikę oraz pracę i działalność społeczną. Wychowanie takie, zdaniem Profesora, powinno opierać się na trwałych humanistycznych podstawach i w pełni urzeczywistniać wzory i wartości humanistyczne. Łomny zaznacza jednak, iż pojęcia wychowania humanistycznego Suchodolski nie utożsamiał jedynie z edukacją filologiczną, historyczno-filozoficzną, wiedzą o sztuce oraz z nauką języków klasycznych, lecz odnosił je do wszystkich dziedzin działalności ludzkiej. Łomny odnotowuje także, iż Suchodolski bardzo stanowczo przeciwstawiał się wszelkim formom degradacji kultury oraz datującej się od starożytności tendencji do traktowania jej jedynie jako rozrywki. Do podstawowych zasad edukacji kulturalnej Suchodolski zaliczał: potrzebę uznania wspólnoty ludzkiej, której otwartość i porozumienie kształtują dialog i bezpośredniość stosunków międzyludzkich; potrzebę uznania prymatu „być“ nad „mieć“; propagowanie szacunku do wartości samoistnych, takich jak miłość do ludzi, przyrody, sztuki, przyjaźń, radość, ciekawość, mądrość; stawianie kultu wartości przed korzyściami; poszukiwanie w wielości kultur cech wspólnych, trwałych i uniwersalnych. Zygmunt Łomny zaznacza także, iż Profesor Suchodolski bardzo dużą wagę przywiązywał do zachowania pokoju na świecie i budowy bezkonfliktowego współżycia międzynarodowego. Zdaniem Profesora, celowi temu powinno służyć: przygotowanie ludzi do życia w warunkach twórczej pracy i harmonijnego współdziałania różnych wspólnot ludzkich różnych kultur; trwałe przewyciężanie różnego rodzaju imperialnych i ideologicznych konfliktów oraz łatwej gotowości odwoływania się do przemocy; skuteczne zahamowanie wyniszczającej przyrodę działalności człowieka; podjęcie ukierunkowanego działania edukacyjnego w zakresie budowy nowej ekologicznej świadomości; likwidację nędzy i przyspieszonej śmiertelności setek tysięcy ludzi w społeczeństwach ubogich; przewyciężenie bezrobocia, analfabetyzmu i bezdomności; zapewnienie wszystkim społeczeństwom bezpieczeństwa fizycznego w ich codziennym życiu; zdecydowane przeciwstawienie się międzynarodowemu terroryzmowi; podjęcie konsekwentnej walki z międzynarodową przestępczością zorganizowaną; ustawiczną realizację programu edukacyjnego skierowanego przeciwko bezwzględnemu i dzikiemu konsumpcjonizmowi. Łomny podkreśla, iż zdaniem Suchodolskiego wojnie może przeciwstawić się rozwój nowoczesnej humanistycznej

cywilizacji, gwarantującej każdemu człowiekowi szerokie i autentyczne możliwości twórczego i akceptowanego przez niego działania oraz rozwoju w dziedzinie nauki, pracy i twórczości rozumianych jako uczestnictwo w kulturze oraz otwarte obcowanie ludzi z innymi ludźmi we wspólnocie. Obcowanie to powinno opierać się na biblijnej dyrektywie miłości bliźniego, która o ile dawniej kierowana była do dobrej woli człowieka, dziś staje się warunkiem dalszej ludzkiej egzystencji. Chcąc przeciwstawić się wojnie trzeba również, według Suchodolskiego, przeciwstawić się odwiecznej regule, iż człowiek istnieje po to, aby był niszczoney oraz twierdzeniu, że wojna stanowi istotny czynnik postępu.

W kolejnym referacie Jan Hellwig zanalizował *Wkład Profesora Suchodolskiego w historię wychowania*; przypomniał, iż w 1948 r., podczas VII Zjazdu Historyków Polskich we Wrocławiu, Suchodolski podjął pierwszą po II wojnie światowej próbę stworzenia założeń metodologicznych historii wychowania jako odrębnej nauki. Według niego, powinna ona objąć trzy podstawowe kręgi zagadnień: historię myśli pedagogicznej, obejmującej doktryny i poglądy czasów badanych; historię szkół i instytucji naukowych; historię kultury, czyli formowania się człowieka pod wpływem działania różnorodnych czynników społeczno-pedagogicznych i artystycznych. W założeniu Profesora miała to być historia „socjologicznie wyjaśniająca i wartościująca merytorycznie”. Hellwig odnotowuje jednocześnie, iż Suchodolski przypisywał historii wychowania funkcję normatywno-praktyczną, a jej zasadniczym celem miało być wspomaganie pedagogów w ich codziennej pracy. Zaznacza także, iż tworząc historię wychowania Suchodolski odwoływał się do takich momentów historii człowieka i jego działalności, które w istotny sposób zaważyły na twórczym rozwoju cywilizacji. W dalszej części swojego artykułu Jan Hellwig zwrócił uwagę, iż prace Suchodolskiego z zakresu historii oświaty odnosiły się do wielu okresów historycznych oraz że obejmowały one zarówno historię szkół i instytucji oświatowych i naukowych, jak również historię myśli pedagogicznej, warsztatu badawczego historyka wychowania oraz historię nauki. Podkreślił, iż w dziejach wychowania w starożytności Suchodolski odnajdywał trwałe i nieprzemijające wartości wychowawcze mogące inspirować człowieka każdej epoki. W średniowieczu interesowały Profesora głównie ówczesne ośrodki kultury, jakie tworzył Kościół i dwór królewski. W literaturze pedagogicznej odrodzenia i baroku analizował problematykę kształcenia człowieka i obywatela. Szczególnie bliskie były mu idee pedagogiczne Jana Amosa Komeńskiego. W epoce oświecenia za szczególnie cenną Suchodolski uważał ideę upowszechnienia nauki o określonym zasięgu społecznym, a także reformy społeczno-polityczne oraz nowatorskie, demokratyczne hasła oświatowe tego okresu. Podobnie jak działacze epoki Oświecenia, Suchodolski wskazywał na konieczność powiązania nauki z potrzebami kraju.

W kolejnym artykule Irena Stasiewicz-Jasiukowa opisała koncepcję historii nauki Bogdana Suchodolskiego. Autorka podkreśliła, iż według Suchodolskiego

przedmiotem historii nauki winno być badanie dialektycznych powiązań prawdy i fałszu. Jej zadaniem jest także badanie wzajemnych zależności pomiędzy niezależnie istniejącym bytem a myślą ludzką. Jest ona historią nie tylko sądów i teorii naukowych, ale także ludzi tworzących naukę, przez naukę wychowywanych i budujących naukową cywilizację. Autorka wskazuje, iż duży wpływ na teorię historii nauki Suchodolskiego wywarły poglądy takich zachodnioeuropejskich oświeceniowych intelektualistów, jak: Henry Bolinbroke, Anne Robert Jacques Turgot i Jeane Antoine Nicolas Condorcet. Historia nauki, zdaniem Suchodolskiego, powinna również wskazywać na zagrożenia wynikające z dynamicznego rozwoju badań naukowych i osiągnięć techniki, a także badać wpływ przeszłości na teraźniejszość i przyszłość. W dalszej części swojego artykułu autorka odnotowuje, iż Suchodolski dostrzegał ścisły związek historii nauki z historią kultury i historią techniki. Historia kultury nie była bowiem dla niego zwykłą sumą różnych gałęzi nauki i sztuki, lecz historią świadomości. Autorka podkreśla także, iż Suchodolski jako pierwszy postulował objęcie przedmiotem badań historii nauki nie tylko dziejów nauk ścisłych i przyrodniczych, ale także nauk społecznych i humanistycznych oraz domagał się równorzędnego ich traktowania.

W następnym artykule Maria Gacińska opisała strukturę księgozbioru Suchodolskiego, który – zgodnie z postanowieniem Profesora z 1984 r. – został po jego śmierci przekazany Bibliotece Głównej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Autorka podkreśla, że najbardziej rozbudowanym działem tego księgozbioru jest pedagogika ze szczególnym uwzględnieniem dziejów wychowania i oświaty w Polsce. Znajduje się tu, między innymi, obszerny zbiór prac dotyczących Komeńskiego. Sporo miejsca w tym księgozborze zajmują także prace poświęcone życiu i działalności takich wybitnych europejskich pedagogów, jak Johann Heinrich Pestalozzi, Wilhelm Humboldt, Johann Friedrich Hembart, Friedrich W. A. Fröbel, Herbert Spencer, Wilhelm Dilthey. Oprócz pedagogiki bogato reprezentowane są w księgozborze Profesora dzieła filozoficzne odnoszące się do materializmu dialektycznego i historycznego. Sporo jest w nim także książek z zakresu socjologii, w tym socjologii kultury, historii państwa polskiego, dziejów nauki i kultury polskiej, historii sztuki oraz historii powszechnej. Autorka przytacza tytuły wielu prac z księgozbioru Profesora Suchodolskiego. Podkreśla również, iż mimo przewagi w nim książek w języku polskim, poważną jego część stanowią także publikacje angielskie, francuskie, niemieckie, włoskie i hiszpańskie.

W kolejnym artykule Ryszard Łukaszewicz opisuje organizację Wrocławskiej Szkoły Przyszłości opartej na założeniach pedagogicznych Suchodolskiego. Szkoła ta w procesie kształcenia stara się w maksymalnym stopniu wykorzystywać i rozwijać naturalne zainteresowania i skłonności uczniów. Dokonuje tego poprzez takie projektowanie różnych „okazji edukacyjnych“, aby stymulowały one zmysły, budziły emocje, wywoływały rozmaite przeżycia i interakcje, motywacje

oraz ciekawość poznawczą. Program tej szkoły mocno nawiązuje także do postulatów pedagogicznych Jana Amosa Komeńskiego, które były również bliskie Suchodolskiemu.

Z kolei Czesław Kupisiewicz w artykule: *Kilka uwag o Bogdana Suchodolskiego poglądach na integrację europejskiego szkolnictwa*, wskazuje na zbieżność poglądów Suchodolskiego z poglądami europejskich pedagogów, którzy opublikowali swoje komparatystyczne prace w wydanym w 1966 r. w Bazylei, pod redakcją Oskara Answeilera, zbiorze artykułów *Bildungssystem in Europa*⁴. Podobnie jak ci autorzy, Suchodolski, poczynając od swojej, wydanej w 1947 r. książki *Wychowanie dla przyszłości*⁵, a kończąc na opublikowanej w 1990 r. książce *Wychowanie mimo wszystko*⁶, konsekwentnie domagał się: zwiększenia środków przeznaczonych na edukację; ujednoczenia programów nauczania we wszystkich krajach Europy oraz ich reformy pod kątem ekspozycji problemów globalnych i wyrabiania w uczniach umiejętności samodzielnego i ustawicznego uczenia się; podniesienia jakości pracy dydaktyczno-wychowawczej i zastąpienia „dydaktyki pamięci dydaktyką myślenia“; reformy systemu kształcenia, doksztalcania i doskonalenia zawodowego nauczycieli oraz nadania tym procesom rangi zajęć akademickich; dążenia do wzrostu scholaryzacji na poziomie maturalnym i wyższym; przyznania uczelniom większej niż dotychczas autonomii oraz rozszerzenia oferty edukacyjnej dla młodzieży i dorosłych dzięki budowie i rozbudowie sieci szkół podyplomowych i organizacji kursów.

W ostatnim artykule Maria Gacińska omówiła oraz opublikowała wybrane dedykacje rękopiśmienne znajdujące się w księgozbiorniku Profesora Suchodolskiego przekazanych Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Autorka zaznacza, iż odnotowano 402 nazwiska ofiarodawców, którzy nakreślili swoje teksty na 852 woluminach książek lub nadbitkach rozpraw opublikowanych w wydawnictwach ciągłych. Autorami dedykacji są zarówno osoby tak wybitne i powszechnie cenione w środowisku naukowym, jak: Gerard Labuda, Bogdan Leśnodorski, Wincenty Okoń, Kazimierz Opalek, Stefan Świeżawski, Władysław Tatarkiewicz, Irena Stasiewicz-Jasiukowa, jak i autorzy mało znani. Treścią dedykacji są przeważnie wyrazy uznania, hołdu i ogromnego szacunku dla działalności i dorobku naukowego Profesora Bogdana Suchodolskiego, podziękowania za wspólnie prowadzone badania i przedsięwzięcia, a także wyrazy wdzięczności za troskę i pomoc jaką Profesor okazywał młodym adeptom nauki oraz współpracownikom i przyjaciółom w przełomowych dla nich momentach życia.

Na końcu omawianego tomu zamieszczono krótkie francuskie i angielskie streszczenia zawartych w nim referatów. Jego uzupełnieniem są także barwne fotografie ilustrujące ważniejsze wydarzenia odbytej sesji ku czci Profesora Bogdana Suchodolskiego.

Przypisy

¹ B. Suchodolski: *Trzy pedagogiki*. Warszawa 1970.

² B. Suchodolski: *Skąd i dokąd idziemy. Przewodnik po zagadnieniach kultury współczesnej*. Wilno 1939.

³ B. Suchodolski: *Wychowanie dla przyszłości*. Wyd. 1. Warszawa 1947; Wyd. 2. Warszawa 1959; Wyd. 3. Warszawa 1968.

⁴ *Bildungssystem in Europa*. Hrsg O. Answeiler. Basel 1966.

⁵ B. Suchodolski: *Wychowanie dla przyszłości*. Wyd. 1. Warszawa 1947.

⁶ B. Suchodolski: *Wychowanie mimo wszystko*. Warszawa 1990.

Adam Matuszewski
(Warszawa)

Faustyn Ciecierski: *Znaczniejszych przypadków pewnego z Syberii powrotnego Polaka w 1801 roku, z najobszerniejszej kopii rękopiśmiennej do druku* przygotowali Antoni Kuczyński, Zbigniew J. Wójcik. Z prac Ośrodka Badań Wschodnich Uniwersytetu Wrocławskiego. Pod redakcją naukową Antoniego Kuczyńskiego. Wydane przez Stowarzyszenie „Wspólnota Polska“ i Zakład Narodowy im. Ossolińskich Warszawa – Wrocław 1998, 419 s., ind., aneks, rez.

Na początku 2000 roku do rąk czytelników dotarła bardzo interesująca publikacja – pamiętnik zesłanego w końcu XVIII wieku na Syberię przeora dominikanów wileńskich Faustyna Ciecierskiego. Autorami opracowania są prof. dr hab. Zbigniew J. Wójcik i dr Antoni Kuczyński, znakomici badacze i znawcy problematyki – ogólnie mówiąc „syberyjskiej“. Spod ich pióra wyszło wiele opracowań poświęconych badaniom i badaczom, odkrywcom i podróżnikom przebywającym na Syberii. Od lat pracują nad poznaniem losów zesłańców politycznych oraz nad ich działalnością naukową i badawczą prowadzoną w czasie pobytu na zsyłce na Syberii¹. Wspólnym dziełem obydwu autorów jest też wydany w 1995 roku *Dziennik Józefa Kopcia*, brygadiera wojsk polskich, również zesłanego na Syberię w XVIII wieku.

Podobnie jak *Dziennik Kopcia* omawiany tu pamiętnik Faustyna Ciecierskiego opracowany jest bardzo starannie i zaopatrzone w liczne komentarze i objaśnienia.

Prezentowane dzieło opatrzone jest przedmową Adolfa Juzwenko, dyrektora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i składa się z trzech części, aneksów, streszczenia w języku rosyjskim oraz indeksów. Sam pamiętnik opracowany został, jak podali autorzy na stronie tytułowej „z najobszerniejszej kopii rękopiśmiennej“ wspomnień Ciecierskiego z pobytu na zesłaniu, która znajduje się w Bibliotece Głównej Litewskiej Akademii w Wilnie. Fragmenty słabo czytelne uzupełniono na podstawie innych kopii lub starszych wydań pamiętnika.